

הרב חיים דרוקמן

שאלה נפשי

תשובות אמוניות

לצעירים בענייני הדור והשעה

משפחה, עם וארץ

אוד עציון ספרי איכות תורניים
המכון התורני ע"ש ר' יצחק וחנה שטרולוביץ'

תוכן

הינו אבינה

11 בינו לבניה וצניעות

גזרות חכמים בענייני צניעות ובכלל		13
שינויים בגדדי צניעות בימינו		16
אין אפוטרופוס לעריות		18
אופנה - ולבוש יהודי		20
קול אישה ברמקול		22
תנועת "בני עקיבא" - תנועת נוער מעורבת		23
הדרכה בתנועת נוער מעורבת או נפרדת		38
הופעה של נערות בתנועת נוער		40
מדוע: "בני עקיבא" ולא: "בני רבי עקיבא"?		42
בן שמונה עשרה לחופה?		44
קשר זוגי מהתיכון		46
משבר אמונה בעקבות רב שנתפס בקלקלתו		47
ההתנגדות לבעלי נטיות הפוכות		50
יחס לאנשים בעלי נטיות הפוכות		56
"מצעד הגאווה"		60

65 מעמד האישה ושוויון מגדרי

"שלא עשני אישה"		67
שינוי מעמד האישה בימינו		68
היחס לפמיניזם		71
לימוד תורה לנשים		74
מדרשה לבנות		76
פטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמה		78
נשים החפצות לקיים מצוות שהן פטורות מהן		80
ריקודי נשים עם ספרי תורה		83
גיוס נשים לצבא		85

עם ישראל וחזינת ישראל

91 עם ישראל

- 93 | השסעים בעם
- 96 | מי נחשב דתי-לאומי? ומהי בכלל הציונות הדתית?
- 100 | זלזול הציבור החרדי בציונות הדתית
- 103 | ללמוד מהציבור החרדי
- 106 | לבוש חרדי ולבוש דתי-לאומי
- 109 | הגישה לחילונים בימינו
- 112 | לימוד ערכים מחילונים
- 114 | האם היהדות גזענית?

119 מדינת ישראל

- 121 | מדינה יהודית - ודמוקרטיה
- 125 | מאבק נגד חוקים במדינה
- 127 | הרב כהנא וכהניזם
- 129 | כפייה דתית במדינת ישראל
- 133 | התנגדות החרדים לציונות ולמדינה
- 136 | שימוש בתאריך הלועזי

ארץ ישראל

143 ארץ ישראל והר הבית

- 145 | ארץ ישראל, עם ישראל ותורת ישראל - מי גובר?
- 148 | האם ארץ ישראל חשובה מכל המצוות?
- 150 | אהבת הארץ בימינו
- 153 | יציאה מארץ ישראל
- 156 | יופי הבריאה שבחוץ לארץ
- 158 | נסיעה לאומן לראש השנה
- 161 | המסע לפולין
- 164 | עלייה להר הבית בזמן הזה
- 167 | הייתכן שייבנה המקדש?!
- 170 | בניין בית המקדש בימינו
- 173 | שתי מדינות לשני עמים?
- 177 | פינוי מאחזים ואלימות נגד חיילים

181 גאולת ישראל

- 183 | למה הדור שלנו ראוי לגאולה יותר מהדורות הקודמים?
- 187 | איך נדע שהמשיח בא?
- 190 | משיח עכשיו?
- 193 | הובלה חילונית של התנועה הציונית והמדינה
- 197 | גאולה על ידי חילונים?!

203 צבא וביטחון

- 205 | פטור תלמידי ישיבה מצבא
- 209 | ההתנגדות החרדית לשירות בצבא
- 211 | גיוס חרדים לצבא ושאלת ה"שוויון בנטל"
- 215 | מסלול ישיבות ההסדר
- 221 | עתודה בצבא או לימוד בישיבה?
- 223 | ישיבת הסדר או ישיבה גבוהה?
- 226 | נקמה על רצח יהודים ופעולות "תג מחיר"
- 230 | השאלה המוסרית במחיית עמלק

שינויים באצרי בניעות ביחיו

האק יכיליק לחול שינויים באצרי הבניעות האחר
הצרות, כאן: כיסוי ראש, מכנסיים אנשים וכזוה?

אומנם השתנו דברים רבים מיום שניתנה תורה, ואפילו מיום שקבעו חכמים את פרטי ההלכות הנוגעים לצניעות. אולם, משהו אחד לא השתנה – **האדם**. לגבר היום יש משיכה טבעית לאישה – בדיוק כפי שהיה בעבר. כך היא נפש האדם, כך טבעו.

התורה באה להדריך את האדם, וכדי להצילו מנפילה בחטא, קבעה ההלכה גדרי צניעות – גם לאיש, ובעיקר לאישה. ישנם איברים שעל האישה לכסות ולהסתיר מעיני-כול, חוץ מבעלה.

נראה כי דווקא במציאות שאנו חיים בה היום, שהפריצות רבה כל כך, והצניעות הטבעית מטושטשת – דווקא היום גובר הצורך להקפיד על גדרי הצניעות ולא לסטות מהם ימין ושמאל, אפילו יותר מהדורות הקודמים! ומעשים שבכל יום יוכיחו כמה סכנה יש בדור שלנו בענייני ערוה, וכמה צריך להישמר מכך.

עם זאת, צריך לדעת כי לפי ההלכה עצמה – לא כל גדרי הצניעות שווים זה לזה. ישנן הלכות שנקבעו בקביעה נחרצת, ואין לסטות מהן ימין ושמאל. אולם, ישנם דברים שלא נקבעו בהלכה, אלא נותרו תלויים במנהג ובמקובל, כל דור ודור לפי רמת הצניעות המקובלת באותו דור. וכדי להבחין בין אלו לאלו צריך ללמוד הלכה ולשמוע בקול פוסקי ההלכה שבכל דור ודור.

לדוגמה, האם מותר היום לאישה ללבוש מכנסיים? בדין מכנסיים לנשים ישנן שתי בעיות. בעיה אחת היא איסור: "לא יהיה כלי גבר על אשה, ולא ילבש גבר שמלת אשה" (דברים כב, ה) – אסור לאישה ללבוש בגדים הייחודיים לאיש, וכן להפך. לפי זה, אם מדובר במכנסיים

הייחודיים דווקא לנשים – לא אמורה להיות בהם בעיה מבחינה זאת. דין "לא ילבש" תלוי אפוא במנהגי הלבוש המקומיים.

אולם, במכנסיים ישנה גם בעיה אחרת, בהיותם לבוש בלתי צנוע לנשים, מצד הצורה והמבנה שלהם. על כן, אפילו אם בכל העולם לא ילכו עוד גברים במכנסיים כלל, וכל הנשים כולן תלכנה רק במכנסיים – עדיין יהיו המכנסיים אסורים ללבישה מצד ההלכה.

על כן צריך לדון בכל מקרה ומקרה לגופו: האם ההלכה אסרה פריט לבוש מסוים מצד עצמו או שמא הוא תלוי בגדרי הצניעות המקובלים באותו מקום ובאותו זמן, ולא ראי זה כראי זה. לשם כך ישנם פוסקי הלכה, המתרגמים את עקרונות התורה לכל פרטי המציאות המתחדשים בכל דור ודור.

אין אפוטרופוס לעריות

**מה הכוונה בגברי חכ"ל:
"אין אפוטרופוס לעריות" והיכן עובר האבול?
האק חותר לאזק אצאת ארוחה
היזיעה שוואי ייתקל pe האראות לא צנועיק?**

"אין אפוטרופוס לעריות" בא ללמדנו באופן כללי שאיש אינו יכול לומר על עצמו בענייני עריות: "לי - זה לא יקרה, אני מחוסן!". יצר העריות מושך את האדם לעבירות בתחום זה. ולכן, גם אם אדם צדיק גדול וירא שמיים מופלג - עם כל זה, אסור לו לבטוח בעצמו בתחום זה ולחשוב שלא ייכשל בענייני עריות.

אם מוקש טמון באמצע הדרך, כולם יודעים שצריך להיזהר מפניו ונמנעים מלהתקרב לאזור שהוא נמצא בו, אפילו אם הדבר כרוך בטורח רב. איש הרי אינו רוצה להסתכן בדריכה על מוקש. את העבירות עלינו לראות כמו מוקשים ולהתרחק מהן כדי שלא נבוא לידי עבירה.

אכן, לעיתים ישנה מציאות שהיא רק בבחינת "מוקש קטן", שאת רוב האנשים אינה מסכנת כלל. אולם, אם אדם יודע על עצמו שמוקש זה עלול לסכנו, בשל רגישותו באותו תחום - אל לו לבטוח בעצמו ולחשוב שיצליח להתגבר. עליו להימנע מאותה מציאות, אף אם אחרים אינם זקוקים לכך.

יש לחלק אפוא בין דברים שנקבעו בהלכה לבין דברים שלא נקבעו. הלכות שנקבעו לכלל - אסור לאיש לעבור עליהן, גם אם הוא בטוח בעצמו שלא ייכשל בכך. הלכה היא הלכה!

לדוגמה, חז"ל (סנהדרין כא, ב) אומרים כי בתחילה לא חל איסור על האדם להתייחד במקום סגור עם אישה פנויה, אלא רק עם אשת איש. אולם, מעשה אמנון ותמר (ש"ב, יג), גזרו חכמים איסור גם עם אישה פנויה. ומשגזרה גזרה זו, איש אינו יכול להתנער ממנה ולומר שהוא מחוסן ולא ייכשל. הגזרה שנקבעה חלה על כולם בשווה!

כלל זה נכון בכל מצוות התורה והלכותיה, ולא דווקא בענייני עריות. אדם מחויב בכל מה שהתקבל להלכה, ואל לו להקל על עצמו מתוך מחשבה שהוא אישית אינו זקוק לסייג זה או אחר.

אכן, ישנם דברים שלא נגזרו על כלל הציבור, וכל אדם צריך לשקול בדעתו, לפי היכרותו האישית עם נפשו, יצרו וחולשותיו, אם יש לו צורך לגזור על עצמו באותו עניין כדי שלא יבוא לידי עבירה.

יצר העריות הוא היצר החזק ביותר באדם, ומשום כך הסכנה בו גדולה ביותר. ועל כן: "אין אפוטרופוס לעריות" - אין אדם היכול לומר: אני מחוסן, לי לא יקרה דבר! ולכן אין צורך שאסן את האינטרנט במחשב ובטלפון שלי... אין בעיה שאסתובב במקומות שנשים הולכות בלבוש לא צנוע... - אל תהיה בטוח שלא יקרה לך דבר, אלא עשה הכול כדי להימנע מנפילה!

ועם זאת, אדם אינו צריך להתנהג בצורה משונה ולהתנזר מן העולם. אדם צריך למצוא את האיזון הנכון בחייו ולהיזהר במקום שצריך להיזהר.

לדוגמה, במקרה שהובא בשאלה, אם אדם יודע שבאזור מסוים הוא עלול להיתקל במראות לא צנועים, עליו להימנע מלעבור שם, אלא אם כן אין לו ברירה אחרת. אך ודאי שאדם אינו צריך להסתגר בחדרו מחשש שאם יצא מפתח ביתו הוא עלול להיכשל... צריך זהירות, אך גם שיקול דעת והיגיון.

אופנה – ולבוש יהודי

נערות ונשים רבות חכמות להקפיז על לבוש צנוע על פי ההלכה, אך אעיתים הזכרו קשה מאוזן, סגן, לבוש על פי כללי ההלכה לא תחייז נראה יפה ואופנתית לא כך.

ראוי לאדם להתרגל ללבוש יהודי, ולא להיות משועבד להחלטה או לקביעה של איזה גוי בפריז הקובע את האופנה, וכולם מתיישרים לפי קביעתו.

ישנן תקופות שהאופנה המקובלת בציבור היא לבוש קצר ובלתי צנוע, וכולן משוכנעות שכך צריך להתלבש, ואילו לבוש ארוך אינו יפה ואינו נאה. והינה, כעבור שנים לא רבות, האופנה משתנה, ולפתע כולן סבורות כי דווקא לבוש ארוך הוא יפה ומכובד יותר, ומי בכלל לובשת לבוש קצר...

וכי רק מפני שהגוי הוא באירופה קובע כי הארוך יפה – הופך הקצר למגונה, ואילו כשהוא קובע להיפך – הארוך הופך לנלעג?! אנחנו משועבדים כל כך לתפיסות הללו עד שאיננו חשים כלל שאנו משועבדים לקוד לבוש שמישהו אחר קובע, בלי שום קשר למה שנראה בעינינו יפה או ראוי!

וכל זה, בלי לדבר על נכונותן של נשים להתלבש בלבוש מסורבל ולא נוח, שאף מקשה עליהן בתנוחות מסוימות ומגביל אותן – וכל זה, רק מפני שכך דורשת האופנה החדשה...

עלינו להתחנך לקוד הלבוש היהודי, שאף שהוא מציב לנו גדרים וגבולות, הוא עדיין משאיר אפשרויות רבות לגיוון וקישוט. הלבוש היהודי אינו סותר בשום אופן את היופי והכבוד החיצוני, אלא רק מוודא שהלבוש הזה, יהיה איך שיהיה, לא יפגע בצניעות הישראלית. הצניעות הישראלית מסייעת לשמור על הבריאות הרוחנית של האומה ומאפשרת לנו לראות זה את זה מבעד למראה החיצוני המושך והמגרה.

עלינו לדבוק באורח החיים היהודי, המסור לנו זה דורות, ואחד הדברים שייחדו תמיד את עם ישראל הוא הצניעות, אורח חיים צנוע – הן בלבוש הן בדיבור ובהתנהגות הן בנפש ובמידותיה.

קול אישה ברמקול

האק חותר לשמוע כארת שרה ברזיו
או הל מכשיר אלקטרוני אחר?

חז"ל (ברכות כד, א) קבעו ש"קול באשה ערוה", ונפסק ב"שולחן ערוך" (אה"ע כא, א) שאסור לאדם "לשמוע קול ערוה".

אכן, קול הנשמע דרך מכשיר אלקטרוני איננו הקול המקורי שהוקלט. המכשיר מעבד את הקול ומשמיע קול חדש הנשמע כמו הקול המקורי. זו הסיבה שאי אפשר לצאת ידי חובת קריאת מגילה בשמיעת מגילה דרך מכשיר אלקטרוני.

משום כך, שמיעת קול אישה במכשיר אלקטרוני חמור פחות משמיעת קולה הממשי, כי מצד האמת, האדם אינו שומע את קולה האמיתי של האישה, אלא את קולו של המכשיר המחקה את קולה.

נוסף על כך, בשמיעת האישה ברדיו, אין האדם רואה את האישה השרה, וההשפעה של קולה עליו חזקה פחות. על אחת כמה וכמה אם גם אינו מכיר את הזמרת ואינו יודע כיצד היא נראית.

משום כך אפשר להקל לשמוע שירה של זמרת הבוקעת ממכשיר אלקטרוני אם השומע אינו יודע כיצד היא נראית.

ואף אם ראה פעם את הזמרת, אך אינו מסוגל לזהותה עתה על פי המראה שלה, נחשב שאינו מכיר אותה, ויכול לשמוע את שירתה באופן הזה. אכן, אם הוא יכול לזהות אותה על פי המראה שלה, אין לו לשמוע את שירתה אפילו במכשיר אלקטרוני.

תנועת "בני עקיבא" תנועת נוער מעורבת

הרב תומך התנועת הנוער בני עקיבא ושותף מרכזי
בהובלתה שנים.

כיצד, תנועת בני עקיבא הועלת הלאה במסגרת
מעורבת – בניס ופנות יחזיו.
האק העירוב הלה הוא לכתחילה או בניעבד?

לכתחילה או בניעבד?

ראשית, יש להעיר כי המושגים "לכתחילה" ו"בדיעבד" אינם מדויקים בהקשר זה. "לכתחילה" משמעותו: מה נכון לעשות לפי שורת הדין. "בדיעבד" לעומת זאת הוא המציאות שאחרי מעשה: "בדיעבד" – משנעשה. ישנם דברים האסורים לכתחילה, אך אחרי שכבר נעשו, בדיעבד, הם מותרים.

לדוגמה, לכתחילה אין לאדם לקרוא קריאת שמע בשעה מוקדמת מדי לפני הזריחה. אכן, במקרה שאין באפשרותו לקרוא אחר כך, הוא נחשב אנוס, ומותר לו לקרוא **לכתחילה** את שמע מוקדם מאוד, משעלה עמוד השחר. אולם, מי שלא היה אנוס, ובכל זאת קרא את שמע משעלה עמוד השחר שלא בהיתר – אף שלא היה בסדר, בכל זאת יצא ידי חובת קריאת שמע **בדיעבד**, ואינו צריך לחזור ולקרוא שוב בזמן (שו"ע, או"ח נח, אד). הבדיעבד מתאר מציאות שכבר קרתה, איש כבר קרא שלא כדין, ובכל זאת, בדיעבד, יצא ידי חובה.

העירוב בבני עקיבא איננו נוגע לשאלת לכתחילה או בדיעבד. השאלה היא אם העירוב בבני עקיבא הוא אידיאלי – או רק בלית ברירה, מתוך אילוץ, והיה עדיף בלעדיו אם היה אפשר.

שאלה זו בהחלט ראויה לבירור, משום שתפיסה שגויה בעניין זה עלולה להוביל להחלטות שגויות ולהשלכות מרחיקות לכת. משום כך נאריך בתשובה לשאלה זו יותר מבשאר השאלות.

ערכה של תנועת "בני עקיבא"

הרב נריה זצ"ל סיפר¹ שלאחד מצאצאי האדמו"ר מראדומסק, בעל ה"תפארת שלמה", היו שתי בנות. הגדולה יצאה לעבוד, וכעבור זמן קצר התחברה ל"נוער העובד", ולאט לאט התרחקה מאורח החיים הנהוג בבית הוריה. ההורים אומנם ניסו לעצור בעדה, אך בלא הועיל.

הבת השנייה, שהייתה רצינית מאוד, מצאה את דרכה ל"בני עקיבא". הבת שמרה על אורח חיים דתי, אך ליבה נמשך לרעיונות החברתיים החלוציים, שקסמו אז לכל בני הנוער. כשנודע הדבר להוריה, ניסו להתנגד, אך הבת הייתה איתנה בדעתה ודבקה בדרכה.

והינה עלה רעיון בראשו של אביה: הואיל ובני עקיבא שייכים לתנועת "תורה ועבודה", והם כידוע רואים ברב זצ"ל את הפטרון הרוחני שלהם, ודעתו מקובלת עליהם, יפנה אל הרב ויבקש ממנו לצוות על בתו לקיים מצוות כיבוד אב ואם כהלכה ולעזוב את "בני עקיבא".

בא האב לפני הרב זצ"ל ותינה לפניו את צרתו. האב טען שאומנם "בני עקיבא" רואים את עצמם דתיים, אבל הלוא זוהי תערובת של בנים ובנות, ואין הוא צריך להסביר לרב את חומרת העניין... ובייחוד לגבי נכדת ה"תפארת שלמה"...

כשגמר האב להציג את עניינו ובקשתו, שאל אותו הרב אם זו בתו היחידה. האב סיפר בכאב לרב על בתו הבכורה, שאיתה הוא כבר לאחרי ייאוש, ואפילו הרב לא יוכל לעזור לו איתה אחר שפנתה ל"נוער העובד".

1. הובא בספר "זכרון ראי"ה", בעריכת ד"ר יצחק רפאל. עמ' קצ והלאה.

כששמע זאת הרב, אמר לאב: "מה אפוא אתה רוצה? שמח שבתך השנייה הולכת ל'בני עקיבא'!".

סיכם הרב נריה ואמר שעל דברי ההרגעה שנאמרו בשעתם באוזני האב אפשר לומר: "ונצדק קודש", כי נתקיימו ונתאמתו הדברים אשר יצאו מפי קדוש. אותה בת זכתה להקים בית נאמן בישראל והעמידה דור ישרים מבורך, הממשיך מורשת אבות לתפארת!

אנשים יכולים לחשוב שהייתה אי פעם אסיפה בבית מדרש שדנה אם לקיים תנועה מעורבת או נפרדת. ואם כך, יש באמת לתהות מדוע בחרו בתנועה מעורבת שאינה על פי רצון התורה.

אך למעשה, המציאות הייתה אחרת לגמרי. כדי להבין את משמעותה של תנועת הנוער הזאת ואת מעשיה, יש להכיר את הרקע החברתי שקדם לה.

באותם שנים הייתה בארץ דרך חד־סטרתית של עזיבת תורה ומצוותיה. בנים ובנות שסיימו בית ספר יסודי דתי, עם סיום הלימודים של כיתה ח – סיימו גם עם כל היהדות שלהם! קשה היום לתאר מציאות שכזאת, אך כך זה היה אז.

לפני כמה שנים השתתפתי באזכרה של חבר. אחד הדוברים באזכרה היה בעבר פרופסור באוניברסיטה העברית בירושלים. יהודי מבוגר מאוד. במהלך דבריו סיפר שכשהיה סטודנט באוניברסיטה, חשב לעצמו שהוא שייך לדור האחרון של מניחי תפילין. כך הייתה המציאות אז!

תנועת "בני עקיבא" אומנם קשישה ממני, אבל עודני זוכר שבצעירותי היינו אומרים: "גם זה כבר הוריד את הכובע...", גם בחור זה סיים את הקשר שלו עם היהדות... ואני מדייק בדבריי: "הוריד את הכובע" – כיפה לא הייתה דבר שבנמצא. איש לא חלם בחלום, הוורוד ביותר שלו שאי פעם יחבשו כיפה ברחוב! בנים, בימים ההם, היו חובשים כובעי ברט.

תנועת "בני עקיבא" קמה כדי לעצור את הסחף הזה, כדי לרומם את קרנו של הנוער הדתי, כדי לתת לו עתיד – לעומת המחשבה שכל זכר לדתיות הולך ונכחד.

הנוער באותם ימים נטה לחלוציות, לבניין הארץ, והייתה מחשבה שבניין הארץ אינו יכול לחיות בכפיפה אחת עם תורה ואורח חיים דתי, והמשיכה הייתה בכיוון החוצה. "בני עקיבא" קמה כדי לעצור את הסחף הזה ולהוכיח שגם נוער דתי יכול לבנות את הארץ, גם נוער דתי יכול להיות חלוצי! מציאות זו הפוכה לחלוטין מהמציאות המוכרת לנו היום, שהנוער הדתי הוא המוביל בראש. פעם הייתה המציאות אחרת, והשינוי התרחש הרבה בזכות "בני עקיבא".

הרב נריה מספר² שבקיץ תרצ"ב, כשחזר לישיבה אחרי חופשת הקיץ, סיפר לרב זצ"ל שארגן סניפים של "בני עקיבא" בפתח תקווה, בבני ברק ובכפר סבא, ותנועת נוער דתית הייתה שם דבר חדש לגמרי. כששמע זאת הרב זצ"ל, הגיב ואמר בזו הלשון: "אין לך דבר קדוש מזה!". "בני עקיבא" הייתה תנועה של הצלה – הצלת התורה ומצוותיה!

על כן, על השאלה אם תנועת "בני עקיבא" במסגרת מעורבת היא אידיאל, התשובה היא – לא. אבל יש אידיאל גדול וכולל יותר: גידול בנים ובנות לתורה ויראת שמיים. ובשביל להשיג את האידיאל הכללי, נאלצים בלית ברירה לוותר לעת עתה על האידיאל הפרטי.

ובאמת, במבחן התוצאה אנו רואים שתנועת הנוער הזאת חוללה שינויים מרחיקי-לכת במציאות הארץ-ישראלית. היום הכול נראה לנו מובן מאליו, כאילו כך היה מאז ומעולם. יש היום שפע של מוסדות דתיים לצעירים ומבוגרים – ישיבות תיכוניות ואולפנות, מכינות קדם-צבאיות, ישיבות גבוהות למיניהן ומדרשות לבנות... כך היום. אך בעבר – דבר מכל זה לא היה!

אפילו הישיבות הוותיקות שפעלו אז בארץ היו על סף סגירה, ולא היה אפשר אפילו לדמיין פתיחת ישיבות חדשות. באותם ימים יצא ספר מקיף על החינוך העברי בארץ ישראל, ואחד מפרקיו הוקדש לנושא הישיבות. הפרק נחתם במילים נחרצות ומחרידות: "הישיבות הן נחלת העבר! לא נשוב אליהן יותר!" – מחבר הספר סתם את הגולל על הישיבות. הוא לא דיבר סתם. כך באמת נראתה המציאות!

2. שם.

כמה סמלי שספר זה יצא באותה שנה שקמה ישיבת בני עקיבא הראשונה בכפר הרא"ה! ישיבה זו הייתה נקודת מפנה בחינוך הדתי בארץ. בעקבותיה נפתחו אחר כך עוד ועוד ישיבות ואולפנות ועוד שלל מסגרות תורניות.

ביקר אצלי פעם יהודי חשוב, שעשה ועודנו עושה הרבה. הוא הזכיר את לשון השיר: "ישיבות נקים בכל מקום...". והינה היום, בכל מקום שאין ישיבה – מרגישים שמשוהו לא בסדר... בכל מקום רוצים שתקום ישיבה. אבל המציאות בעבר הייתה הפוכה לחלוטין.

הצלחתה של "בני עקיבא" איננה רק בלימוד תורה, אלא גם ביישוב ארץ ישראל. יש היום קרוב לחצי מיליון יהודים ביהודה ושומרון, ואם מבררים קצת, מגלים שרבים רבים מהם הם בוגרי "בני עקיבא", ולא בכדי.

התוצאות מדברות בעד עצמן, ואי אפשר להתכחש להן. תנועת "בני עקיבא" הצליחה במהלך השנים להותיר חותם עמוק, מהותי ומתמשך על החברה בישראל, והיא מוסיפה לעשות זאת גם היום.

חשוב גם לציין שאי אפשר להשוות כלל בין המציאות הדתית היום, גם ב"בני עקיבא" עצמה, לבין המציאות שהייתה בעבר. בראשית דרכה של "בני עקיבא", לפני שנים, המצב היה חמור פי כמה וכמה. כיום שואלים על עירוב של בנים ובנות בפעולות, בשבטים... אז היה מצב של ריקודים מעורבים! והם הלכו והתמעטו עם השנים, עד שהיום קשה להעלות על הדעת מציאות שכזאת.

וכל זה בא מלמטה, לא הנחיתו את זה מלמעלה על בני התנועה. החברים הלכו ולמדו תורה והבינו מעצמם שזה לא שייך ולא מתאים ונמנעו בעצמם מהדבר.

כשאני התחנתתי, היה אפשר לספור על יד אחת את הנשים שהלכו בכיסוי ראש. זו הייתה תופעה נדירה. אנו זוכים היום לחיות במציאות אחרת לגמרי. המציאות הזאת לא צמחה מעצמה, אלא רק אחרי שנים של השקעה וחינוך. ול"בני עקיבא" יש מקום משמעותי מאוד במהפך הזה.